

امیدخدا، مریم؛ اباذری، زهرا؛ میرحسینی، زهره؛ حریری، نجلا (۱۳۹۹). بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی و ارائه مدلی برای آن. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰ (۲)، ۲۷۰-۲۴۸.
DOI: 10.22067/infosci.2021.23835.0

بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی و ارائه مدلی برای آن

مریم امیدخدا^۱، زهرا اباذری^۲، زهره میرحسینی^۳، نجلا حریری^۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۰/۱۶ نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

مقدمه: به کارگیری مدل برنامه‌ریزی، مدیران کتابخانه‌های عمومی را در تصمیم‌گیری‌های مربوط به فعالیت‌های فرهنگی یاری خواهد کرد. مقاله با هدف بررسی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی متناسب با فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران و ارائه مدلی برای آن نگاشته شده است.

روش‌شناسی: روش پژوهش حاضر پیمایشی و از نوع کاربردی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون تحلیل عاملی در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس، جهت تحلیل اکتشافی و نرم‌افزار آموس جهت تحلیل عاملی تائیدی استفاده شده است. برای تحلیل عاملی داده‌ها از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس استفاده گردید. **یافته‌ها:** تحلیل عاملی اکتشافی، ۲۵ گویه پرسشنامه را در ۳ عامل خلاصه نموده است. این سه عامل که در مجموع ۶۵٪ از کل تغییرپذیری گویه‌ها را تبیین می‌نمایند عبارتند از: عامل اول یعنی بررسی دقیق وضعیت بیرونی کتابخانه‌های عمومی و تجزیه و تحلیل و شناخت دقیق آنها، عامل دوم یعنی بررسی منابع موجود و وضعیت داخلی کتابخانه‌های عمومی، و عامل سوم زیرساخت: تعیین زیرساخت‌ها براساس نیازها و منابع موجود و تأیید عملیاتی شدن آن. سپس با استفاده از تحلیل عاملی تائیدی، مدل رتبه‌بندی با ضرایب استاندارد ساخته شد. براساس نتایج این تحلیل، مدل برازش شده نسبتاً مناسب بود.

نتیجه: ویژگی بارز و برجسته این مدل، جامعه‌محور بودن است. طبق این مدل قبل از برنامه‌ریزی توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی کتابخانه، همچنین توجه به دیدگاه‌های فرهنگی، به همراه مشتری محوری یاری می‌نماید، تا برنامه‌ریزی کامل و

۱. دانشجوی دکتری، رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، ketabdarhv@gmail.com

۲. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، (نویسنده مسئول)، abazari391@yahoo.com

۳. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران

۴. استاد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات

متناسب فرهنگی طراحی گردد. کتابخانه های عمومی ایران می توانند با بهره گیری از مؤلفه ها و عوامل این مدل در تصمیم گیری ها، فعالیت های فرهنگی را با اطمینان خاطر بیشتری برنامه ریزی نمایند.

کلیدواژه ها: برنامه ریزی، مؤلفه های برنامه ریزی، فعالیت های فرهنگی، مدل برنامه ریزی فرهنگی، کتابخانه های عمومی.

مقدمه

برنامه ریزی از وظایف بسیار مهم مدیران است و با سایر وظایف آنها نیز ارتباط دارد. اگر نگرش مبتنی بر برنامه ریزی به سازمان تسری یابد، نوعی تعهد به عمل بر مبنای تعقل و تفکر آینده نگر، و عزم راسخ بر استمرار آن، برایشان ایجاد می شود. به علاوه، تحقق اهداف سازمانی مستلزم برنامه ریزی است. در واقع نیاز به برنامه ریزی از این مسئله ناشی می شود که همه سازمان ها با فعالیت در محیطی پویا، مترصد آن اند که منابع محدود خود را برای رفع نیازهای متنوع و رو به افزایش خود صرف کنند. پویایی محیط و وجود تلاطم در آن، و عدم اطمینان ناشی از تغییرات محیطی، بر ضرورت انکارناپذیر برنامه ریزی می افزاید. سازمان ها و مؤسسات اداری امروز به حدی پیچیده شده اند که بدون اقدام به برنامه ریزی های دقیق، امکان ادامه حیات ندارند (رضائیان، ۱۳۹۳، ص ۲۰۱). با توجه به اهمیت و کاربرد ضروری برنامه ریزی در دهه های اخیر این موضوع با استقبال قابل توجه کتابخانه های عمومی دنیا قرار گرفته است. از طرفی کتابخانه های عمومی جهت رویارویی با تغییر و تحولات عصر دیجیتال و دنیای الکترونیک و دهکده جهانی، نیازمند برنامه ریزی و به کارگیری مدل های آن است. به همین دلیل پژوهشگران کتابخانه های عمومی نیز دست به کار شده اند، در کتابی با عنوان «برنامه ریزی برای آینده کتابخانه ها»، در مورد دیدگاه و پیش بینی آنها درباره برنامه ریزی کتابخانه های قرن ۲۱ و آینده تا سال ۲۰۲۵، همچنین فرصت هایی که ممکن است برای کتابخانه ها پیش آید، بحث شده است (Kim & Frierson, 2014). از طرفی سیاست گذاران کتابخانه های عمومی نیز برای طراحی مدل های برنامه ریزی مناسب فعالیت های فرهنگی، کمیته های برنامه ریزی و سیاست گذاری تدارک دیده اند، تا به بررسی و کشف مدل های مناسب فعالیت های فرهنگی کتابخانه های عمومی بپردازند (The modernisation review of public libraries, 2010, 10).

در همین راستا هیئت مدیره انجمن کتابداران آمریکا^۱ در سال ۲۰۱۴ به منظور برنامه ریزی جامع و طراحی مدل مناسب، چارچوبی تهیه نمود. جهت توسعه و تمرکز روی این برنامه ریزی از مؤسساتی نظیر بنیاد

گیتس^۱ و کتابخانه‌های دانشگاهی^۲، همچنین مؤسسه کتابخانه‌های عمومی پی.ال.ای.^۳ استفاده کرد. در این برنامه‌ریزی از مدل جامع برنامه‌ریزی دانشگاه ویسکانسین^۴ استفاده نمود. البته مؤسسات یاد شده و انجمن کتابداران به این مدل جامع که براساس مدل منطقی^۵ طراحی شده است، اصلاحات و اضافاتی نیز افزوده است که شامل مؤلفه‌های زیر می‌باشد: وضعیت^۶، دانش کوتاه‌مدت^۷، اقدامات کوتاه‌مدت^۸، شرایط بلندمدت^۹ (Fiels, 2016). همچنین پت‌من و ویلیمنت^{۱۰} (۲۰۱۳) به منظور برنامه‌ریزی جهت توسعه کتابخانه‌های عمومی محلی (جامعه‌محور) هشت کتابخانه عمومی انگلستان و کانادا را به صورت موردی مورد مطالعه قرار دادند. این پروژه از نوامبر سال ۲۰۰۵ تا آپریل ۲۰۰۸ در دو مرحله مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله اول: هدف بررسی مسایل زیر بود: ۱- بررسی مدل‌های توسعه جامعه برای اتصال به کتابخانه با تعیین و مشخص نمودن آنچه جامعه از کتابخانه‌ها انتظار دارد و بررسی و تعیین دیدگاه‌های جامعه جهت طراحی برنامه‌ها و خدمات به بهترین نحو. ۲- انتقال کارکرد کتابخانه‌ها به جامعه و تهیه مدل‌های تجربی، ابزار و فلسفه اینکه بتوان جامعه را به کتابخانه سوق داد و مشوق آنها برای استفاده از خدمات کتابخانه. ۳- هر کتابخانه مدل خدماتی را براساس جامعه هدف خود انتخاب خواهد کرد. در این پژوهش، تهیه یک نقشه راه برای رسیدن به فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه‌های جامعه‌محور مورد بررسی قرار گرفت. بعد از بررسی و مقایسه برنامه‌ریزی سنتی با برنامه‌ریزی جامعه‌محور و اتمام مرحله اول، به طراحی کتابخانه مدرن و شناسایی مؤلفه‌های مهم آن پرداختند. در مرحله دوم توسعه و اجرای یک تولیکت برای انتقال مدل‌های خدماتی و مهارت‌ها به همه کتابخانه‌های کانادا تا ۲۰۰۸ تمرکز روی مخاطبان، به طور کلی هر آنچه موجب جذب اعضای جدید و توسعه مؤثر مردم به کتابخانه با استفاده از ارزیابی نوگرایی کتابخانه عمومی^{۱۱} و به کارگیری مدل‌های طراحی و برنامه‌ریزی جدید جهت طراحی برنامه‌ها و خدمات جذاب برای جامعه در راستای

1. Gates Foundation
2. the Impact of Academic libraries
3. PLA (public library outcome measures)
4. University of Wisconsin Extension.
<http://www.uwex.edu/ces/pdande/evaluation/evallogicmodelworksheets.html>
5. The Logic Model (Taylor-Powell, 2002)
6. Situation
7. Short Term Knowledge
8. Medium Term Actions
9. Long Term Conditions
10. Pateman & Williment
11. Modernisation Review of Public libraries

پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی آنها به کار گرفته شد به طوری که در سال ۲۰۰۸ کتابخانه ها دست به برنامه - ریزی جامع برای فعالیتهای ترویج خواندن^۱ زدند (Pateman & Williment, 2013).

منظور از فعالیتهای فرهنگی کتابخانه های عمومی ایران در این پژوهش، هر فعالیتی است که توسط کتابخانه جهت جذب تعداد بیشتری از مردم (جامعه غیر عضو) به کتابخانه گردیده و منجر به افزایش عضو و تشویق به خواندن گردد. در سالهای اخیر نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مأموریت جدیدی با عنوان «مدیریت مطالعه مردم» برای خود تعریف نموده است. در همین راستا در جهت افزایش سرانه مطالعه و این مدیریت مطالعه، فعالیتهای فرهنگی متعددی از جمله برگزاری نشست های کتابخوانی، کانون های ادبی و جلسات نقد و بررسی، همچنین حلقه های مطالعاتی را ارائه می نماید. در واقع کتابخانه های عمومی ایران، فعالیتهای فرهنگی متنوع و جذابی را در راستای ارتقاء شاخص عضویت (جذب عضو) و تشویق به خواندن، به منظور ترویج کتابخوانی و نهادینه کردن این امر به شکل یک عادت، اجرا می کنند تا موجبات افزایش سرانه مطالعه و کتابخوانی در بین مخاطبان را فراهم آورند. تنوع این فعالیتهای برنامه ها سبب شده تا دست اندرکاران دچار سردرگمی شوند. با توجه به بودجه کم و نیروی انسانی محدود کتابخانه ها، انتخاب، طراحی و اجرای این فعالیتهای کتابخانه ها اهمیت پیدا می کنند. با در نظر گرفتن این مسائل اجرای این فعالیتهای قطعاً کار مشکلی است، اما چنانچه بتوان با سیاست گذاری و برنامه ریزی این فعالیتهای مدیریت بهینه نمود، می توان فعالیت ترویجی اثر گذار و جذاب تر با امکانات کمتر طراحی نمود، شاهد نتیجه و بازدهی بیشتری در امر ترویج کتابخوانی بود (صالحی امیری، ۱۳۹۰).

در واقع کتابخانه های عمومی دنیا در تلاشند تا با بهره گیری از راهبردهای برنامه ریزی فعالیتهای فرهنگی را به خوبی مدیریت نمایند. اما متأسفانه کشور ما فاقد چنین برنامه ریزی جامع برای فعالیتهای فرهنگی کتابخانه های عمومی است. سیاست به کارگیری برنامه ریزی در کتابخانه ها قطعاً نیازمند مطالعه و بررسی است، که در این پژوهش سعی شده است، به آن پرداخته شود.

«از آنجا که برنامه ریزی، تعیین هدف های درست و سپس انتخاب مسیر، راه یا وسیله روش درست و مناسب برای تأمین هدف ها می باشد.» (مرادی، ۱۳۹۰). برنامه ریزی فرصتی برای جامعه به وجود می آورد که بتواند نقشه راه منحصر به فردی برای نیازها، علاقه ها و استراتژی ها ایجاد نمایند و به واسطه برنامه ریزی استراتژیک، دولت های محلی و گروه های هنری بتوانند با کار جمعی برای یکپارچگی و انسجام فرهنگ در اجتماع گام بردارند (حاجیان، ۱۳۹۱). بنابراین شناسایی این نقشه راه منحصر به فرد و برنامه ریزی، نیازمند

بررسی دقیق می‌باشد. به همین دلیل این پژوهش سعی در بررسی دقیق این اهم دارد.

«از طرفی فرآیند برنامه‌ریزی بر مبنای اصولی پابرجاست که ازجمله مهمترین آنها عبارتند از: جامعیت، پویایی، غیرمتمرکز و مشارکتی بودن، متعهدانه بودن، واقع‌بینی و توجه به خلاقیت و نوآوری‌ها.» (میرک‌زاده، اسدی و اکبری، ۱۳۹۴، ص ۶۸). همان‌طور که ذکر شد برنامه‌ریزی فرایندی پویا و خلاقانه‌ست که هر سازمانی می‌تواند متناسب با نیازهای خود، مؤلفه‌های آنرا شناسایی کرده و در جهت توسعه و پیشبرد آنرا به کار گیرد. چنانچه مدیران و تصمیم‌گیران بدون مطالعه و نیازسنجی بخواهند فقط با استفاده از برنامه‌ریزی‌های موجود مثلاً برنامه‌ریزی راهبردی، برنامه یک سازمان را طراحی کنند، ممکن است با شکست مواجه شوند؛ چراکه لحاظ نشدن تناسب برنامه با هدف سازمانی، عدم تطابق و توجه به نیاز جامعه هدف و خواسته‌های ذینفعان سبب عدم موفقیت خواهد شد. بنابراین شناخت انواع برنامه‌ریزی و مؤلفه‌ها و کاربرد آنها بسیار ضروری است (صالحی‌امیری، ۱۳۹۰).

بنابراین یکی از دلایل عدم موفقیت فعالیت‌های فرهنگی همین عدم شناخت و به کارگیری برنامه‌ریزی مناسب کتابخانه‌های عمومی، از طرفی در نظر نگرفتن نیازهای کتابخانه‌ها و دیدگاه کتابداران باشد که با وجود برگزاری فعالیت‌های فرهنگی و مناسبی متنوع و متعددی که توسط کتابخانه‌های عمومی برگزار و اجرا می‌گردد، متأسفانه ساعت مطالعه در کشورمان همچنان پایین است. همان‌طور که یاد شد برنامه‌ریزی فرایندی پویا و خلاقانه‌ست که هر سازمانی می‌تواند متناسب با نیازهای خود، مؤلفه‌های آنرا شناسایی کرده و در جهت توسعه و پیشبرد آنرا به کار گیرد. حالا مسأله اینجاست که چه مؤلفه‌هایی مورد نیاز و متناسب برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران هستند و اینکه چه مدل معین و قابل قبولی برای برنامه‌ریزی فعالیت‌های کتابخانه‌ای مناسب است، جای بحث و بررسی دارد. بنابراین در این پژوهش سعی شده است با جستجوی جامع و کامل در منابع و بررسی انواع مدل‌های برنامه‌ریزی مناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی و مؤلفه‌های استفاده شده در آنها، مدل مناسبی جهت برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد. بعد از شناسایی مؤلفه‌ها و تهیه لیستی از آنها، در نهایت با استفاده از نظرخواهی از مسئولین کتابخانه‌های عمومی و کارکنان صاحب‌نظر این مقوله، مؤلفه‌های اولویت‌دار نهائی متناسب کتابخانه‌های عمومی در قالب مدلی به‌منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد.

پرسش‌های اساسی

۱) عامل‌های متناسب برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کتابداران و مسئولان کتابخانه‌های

عمومی چه می باشند؟

۲) مدل برنامه ریزی متناسب فعالیت های فرهنگی از دیدگاه کارکنان و مسئولان کتابخانه های عمومی

چه می باشد؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر پیمایشی و از نوع کاربردی است. جامعه این پژوهش شامل تمام کتابداران و مسئولین کتابخانه های عمومی ایران می باشد. جامعه کتابداران کتابخانه های عمومی که مشتمل از ۶۳۳۶ نفر (دفتر برنامه ریزی نهاد کتابخانه های عمومی کشور، ۱۳۹۶) بود و براساس جدول کرجسی مورگان (خلعتبری، ۱۳۸۷، ص ۱۲۹) حجم نمونه ۳۵۷ نفر تعیین شد. به منظور حفظ پراکندگی نمونه ها از نمونه گیری خوشه ای استفاده شد، برای این منظور کشور ایران به پنج بخش شرق، غرب، مرکز، شمال و جنوب تقسیم شد. در جدول ۱ نام استان ها و تعداد جامعه و نمونه کتابداران در هر یک از مناطق ارائه شده است.

جدول ۱. استان ها، جامعه و نمونه کتابداران

ردیف	منطقه	استان	جامعه	نمونه
۱	شرق	خراسان رضوی، خراسان جنوبی، سمنان	۵۸۵	۳۳
۲	غرب	ایلام، کردستان، کرمانشاه، لرستان، همدان، کهگیلویه و بویراحمد	۸۴۸	۴۸
۳	مرکزی	اصفهان، چهارمحال و بختیاری، قم، مرکزی، قزوین، یزد	۱۱۳۴	۶۴
۴	شمال	آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، البرز، تهران، خراسان شمالی، زنجان، گلستان، گیلان، مازندران	۲۳۲۰	۱۳۱
۵	جنوب	بوشهر، خوزستان، فارس، هرمزگان، کرمان، سیستان و بلوچستان	۱۴۴۹	۸۱
		جمع کل	۶۳۳۶	۳۵۷

از آنجا که احتمال می رفت تعدادی از پاسخ دهندگان، پرسشنامه ها را تکمیل نکنند، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شد. از این تعداد ۳۷۵ پرسشنامه تکمیل و مورد تحلیل قرار گرفت. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته ایست که براساس شناسایی مؤلفه های برنامه ریزی، با استفاده از روش کتابخانه ای انجام شد. مبنای تهیه پرسشنامه، مطالعه اسنادی و کتابخانه ای سایر پژوهش ها در این زمینه موضوعی از جمله کتاب مدل های برنامه ریزی بوده است (برای مثال مرادی، ۱۳۹۰) بوده است که روایی محتوایی و پایایی آن نیز تأیید شده است. روایی یا اعتبار پرسشنامه با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان این حوزه مورد تأیید قرار گرفت. جهت سنجش روایی پرسشنامه حاضر از روایی محتوی بهره گرفته شد. ابتدا در روش کیفی روایی محتوی، پرسشنامه در اختیار سه نفر از کارشناسان و متخصصان این حوزه قرار گرفت و از آنان خواسته شد

تا در مورد هریک از گویه‌های پرسشنامه و میزان تناسب آن با موضوع و اهداف پژوهش نقطه نظرات و دیدگاه‌های خود را بیان دارند؛ پس از گردآوری نظرات، اصلاحات نکات یادشده صورت گرفت. اما در روش کمی از دو ضریب نسبی روایی محتوی^۱ (CVR) و شاخص روایی محتوی^۲ (CVI) استفاده گردید. نتایج حاصله در مورد ۲۰ نفر از کتابداران و مسئولان کتابخانه‌های عمومی در این زمینه نشان داد که مقدار ضریب نسبی روایی محتوی ۲۵ گویه از ۳۲ گویه پرسشنامه در دامنه بین ۰/۸ تا ۱ قرار گرفته که از مقدار ضریب بحرانی ۰/۴۲ بالاتر بوده‌اند، با این وجود مقدار ضریب نسبی روایی محتوی ۷ گویه از مقدار ضریب بحرانی پایین تر به دست آمده و حذف گردیدند. بنابراین روایی محتوی ۲۵ گویه پرسشنامه مورد تأیید گرفتند. همچنین یافته‌ها بیانگر آن بودند که شاخص روایی محتوی گویه‌های پرسشنامه برابر ۱ می‌باشند که از مقدار استاندارد ۰/۷۹ بالاتر بوده، و لذا روایی محتوی هر ۲۵ گویه پرسشنامه نیز مورد تأیید گرفتند. به منظور مشخص نمودن پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد که نتایج به دست آمده با ۲۵ گویه در مورد ۲۰ کتابدار و مسئول کتابخانه‌های عمومی این امر حاکی از آن بود که مقدار ضریب آلفا برابر با ۰/۹۴۴ می‌باشد که ضریب بالایی محسوب می‌گردد.

سپس برای مشخص نمودن مؤلفه‌های متناسب به کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه کتابداران و مسئولان این کتابخانه‌ها پرسشنامه تهیه شده بین آنها توزیع گردید. بعد از جمع‌آوری اطلاعات، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون تحلیل عاملی در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس، جهت تحلیل اکتشافی و نرم‌افزار آموس جهت تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی و تحلیل عاملی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. این پژوهش بر حسب هدف، در رده تحقیقات کاربردی و از نظر روش انجام در رده تحقیقات توصیفی است. جهت دستیابی به اهداف، در تحلیل عاملی برای بررسی کفایت نمونه‌گیری از معیار KMO^۳ استفاده شد. همچنین برای بررسی وجود الگوی همبستگی بین گویه‌های پرسشنامه و اطمینان از اینکه تحلیل عاملی قابل اجرا است، از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد. این آزمون در مورد ماتریس همبستگی که پایه تحلیل عاملی است، بررسی می‌کند که آیا ماتریس همانی است (یعنی عناصر قطر اصلی برابر ۱ و عناصر خارج قطر اصلی برابر صفر است) یا خیر. در صورتی که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها، یک ماتریس همانی باشد، یعنی بین گویه‌ها رابطه همبستگی وجود ندارد. در این حالت آزمون بارتلت معنی‌دار نشده و تحلیل عاملی برای داده‌ها مناسب نمی‌باشد.

1. Content Validity Ratio

2. Content Validity Index

3. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy

اما در صورتی که بین گویه‌ها رابطه همبستگی وجود داشته باشد، ماتریس همانی نبوده و آزمون بارتلت معنی دار خواهد بود. در این شرایط می‌توان از تحلیل عاملی استفاده نمود. همچنین برای تحلیل عاملی داده‌ها از روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس استفاده گردید. برای تعیین تعداد عامل‌های اصلی از سه روش استفاده شد: الف) ارزش ویژه ب) نسبت واریانس تبیین شده توسط هر عامل و ج) نمودار ارزش‌های ویژه (سنگ‌ریزه) (Raykov & Marcoulides, 2008).

بر اساس نتایج تحلیل عاملی اکتشافی ۲۵ گویه پرسشنامه در ۳ عامل پنهان خلاصه گردید. جهت برنامه‌ریزی، فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی بود. پس از استخراج عامل‌ها در تحلیل اکتشافی، از تحلیل عاملی تأییدی برای تعیین میزان مناسبت تحلیل اکتشافی و همچنین عامل‌های پنهان استخراج شده از آن استفاده گردید. برای اجرای این تحلیل از نرم‌افزار آماری ایموس استفاده شد. این نرم‌افزار در حقیقت یک بسته افزودنی به نرم‌افزار اس. پی. اس. اس. است که به منظور اجرای تحلیل عاملی تأییدی، تحلیل مسیر و مدل‌سازی معادلات ساختاری کواریانس-محور تدوین شده است. با توجه به عدم برقراری شرط نرمالیتی چندمتغیره، از روش بوت-استرپ (خودگردان سازی) استفاده شد (قاسمی، ۱۳۹۲).

یافته‌های پژوهش

وضعیت جامعه‌شناختی جامعه تحقیق

وضعیت سابقه کار و درجات تحصیلی نشان داد.

جدول ۲. فراوانی و درصد سابقه کار کتابداران مورد مطالعه در کتابخانه‌های عمومی ایران

درصد تراکمی	درصد معتبر	درصد فراوانی	فراوانی	ویژگی‌های آماری
				سابقه کار به سال
۲۴/۱	۲۴/۱	۲۴	۹۰	کمتر از ۵
۴۵/۵	۲۱/۴	۲۱/۳	۸۰	۱۰ تا ۶
۶۴/۷	۱۹/۳	۱۹/۲	۷۲	۱۵ تا ۱۱
۸۱/۶	۱۶/۸	۱۶/۸	۶۳	۲۰ تا ۱۶
۹۶/۳	۱۴/۷	۱۴/۷	۵۵	۲۵ تا ۲۱
۱۰۰	۳/۷	۳/۷	۱۴	۲۶ و بیشتر
		۰/۳	۱	بدون پاسخ
	۱۰۰	۱۰۰	۳۷۵	جمع کل

بنا بر نتایج به دست آمده از جدول ۲، از میان ۳۷۵ کتابدار مورد مطالعه در کتابخانه‌های عمومی ایران، در حدود ۲۴/۱ درصد (۹۰ نفر) با بیشترین آمار عنوان نموده بودند که کمتر از پنج سال سابقه کار دارند.

جدول ۳. فراوانی و درصد میزان تحصیلات کتابداران مورد مطالعه در کتابخانه‌های عمومی ایران

میزان تحصیلات	ویژگی‌های آماری	فراوانی	درصد فراوانی	درصد معتبر	درصد تراکمی
فوق دیپلم	۱۷	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵
لیسانس	۲۱۴	۵۷/۱	۵۷/۱	۵۷/۱	۶۱/۶
فوق لیسانس	۱۳۹	۳۷/۱	۳۷/۱	۳۷/۱	۹۸/۷
دکتری	۵	۱/۳	۱/۳	۱/۳	۱۰۰
جمع کل	۳۷۵	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

نتایج به دست آمده از جدول ۳ بیانگر آن است که از میان ۳۷۵ کتابدار مورد مطالعه در کتابخانه‌های عمومی ایران، بیش از نیمی یعنی ۵۷/۱ درصد (۲۱۴ نفر) دارای مدرک لیسانس بوده‌اند.

تحلیل عاملی اکتشافی: پیش از انجام تحلیل عاملی جهت کسب اطمینان نسبت به کفایت نمونه برداری از معیار KMO و همچنین برای مشخص نمودن همانی نبودن ماتریس همبستگی که پایه تحلیل عاملی قرار می‌گیرد، نتایج آزمون کرویت بارتلت در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون کفایت نمونه برداری و کرویت ماتریس همبستگی

آزمون‌ها	ویژگی‌های آماری
KMO	کفایت نمونه‌گیری ۰/۹۴
آزمون کرویت بارتلت	مجذور کای تقریبی ۷۲۱۴/۵۵
	درجه آزادی ۳۰۰
	احتمال خطا ۰/۰۰۰

با توجه به اینکه اندازه کفایت نمونه‌گیری برابر ۰/۹۴ محاسبه گردیده و ارزش موجهی داشته و همچنین آزمون کرویت بارتلت نیز در سطح $P < ۰/۰۱$ معنادار شده است، از این رو می‌توان نتیجه گرفت که تحلیل عاملی برای این مطالعه قابل اجرا می‌باشد.

پرسش اول پژوهش «عامل های متناسب برنامه ریزی فعالیت های فرهنگی از دیدگاه کتابداران و مسئولان کتابخانه های عمومی چه می باشند؟» بود. داده های آماری را نشان می دهد: به منظور تعیین تعداد مناسب عامل استخراج شده از دو روش ارزش ویژه عامل های استخراج شده و همچنین نسبت واریانس تبیین شده توسط هر عامل استفاده شد. در جدول ۵ مشخصه های آماری «عامل های اولیه (قبل از چرخش)» شامل ارزش ویژه و درصد واریانس تبیین شده ارائه شده است.

جدول ۵. مشخصه های آماری عامل های اولیه با روش مؤلفه های اصلی

عامل	اشتراک	عامل	ارزش ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد تجمعی واریانس تبیین شده
۱	۰/۶۴	۱	۱۱/۰۵	۴۴/۱۸	۴۴/۱۸
۲	۰/۷۵	۲	۴/۰۱	۱۶/۰۴	۶۰/۲۳
۳	۰/۷۱	۳	۱/۲۶	۵/۰۳	۶۵/۲۶
۴	۰/۶۱	۴	۰/۹۹	۳/۹۶	۶۹/۲۲
۵	۰/۴۸	۵	۰/۸	۳/۱۸	۷۲/۴
۶	۰/۵۷	۶	۰/۷۳	۲/۹۳	۷۵/۳۳
۷	۰/۵۵	۷	۰/۶۸	۲/۷	۷۸/۰۳
۸	۰/۷	۸	۰/۵۶	۲/۲۲	۸۰/۲۵
۹	۰/۶۵	۹	۰/۵۱	۲/۰۵	۸۲/۳
۱۰	۰/۷۵	۱۰	۰/۴۸	۱/۹۱	۸۴/۲۲
۱۱	۰/۶۵	۱۱	۰/۴۴	۱/۷۵	۸۵/۹۶
۱۲	۰/۷	۱۲	۰/۴	۱/۶۲	۸۷/۵۸
۱۳	۰/۵۶	۱۳	۰/۳۵	۱/۴	۸۸/۹۷
۱۴	۰/۷۷	۱۴	۰/۳۲	۱/۲۷	۹۰/۲۴
۱۵	۰/۷	۱۵	۰/۳۱	۱/۲۳	۹۱/۴۶
۱۶	۰/۷۴	۱۶	۰/۲۹	۱/۱۷	۹۲/۶۳
۱۷	۰/۷۶	۱۷	۰/۲۷	۱/۰۹	۹۳/۷۳
۱۸	۰/۶۵	۱۸	۰/۲۶	۱/۰۳	۹۴/۷۶
۱۹	۰/۶۱	۱۹	۰/۲۴	۰/۹۷	۹۵/۷۳
۲۰	۰/۷	۲۰	۰/۲۲	۰/۸۶	۹۶/۵۹
۲۱	۰/۶	۲۱	۰/۲۱	۰/۸۲	۹۷/۴۱
۲۲	۰/۷۴	۲۲	۰/۱۹	۰/۷۵	۹۸/۱۷

۹۸/۸۵	۰/۶۹	۰/۱۷	۲۳	۰/۵۳	۲۳
۹۹/۴۷	۰/۶۲	۰/۱۶	۲۴	۰/۷۳	۲۴
۱۰۰	۰/۵۳	۰/۱۳	۲۵	۰/۴۹	۲۵

همچنان که ملاحظه می‌گردد، با توجه به اینکه ماتریس عاملی چرخش نیافته و بارهای عاملی آن ساختاری با معنا به دست نمی‌دهند، از این رو عامل‌های استخراج شده بر پایه روش مؤلفه‌های اصلی و با استفاده از چرخش واریماکس به محورهای جدید منتقل گردید. در جدول ۶ مشخصه‌های نهایی سه عامل اصلی مقیاس ارائه شده است.

جدول ۶. مشخصه‌های نهایی آماری بر پایه پردازش سه عامل با ارزش ویژه بالاتر از یک

عوامل	ارزش ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد تجمعی واریانس تبیین شده
عامل اول	۸/۷۲	۳۴/۸۸	۳۴/۸۸
عامل دوم	۵/۰۸	۲۰/۳۴	۵۵/۲۲
عامل سوم	۲/۵۱	۱۰/۰۴	۶۵/۲۶

همانگونه که نتایج حاصل از جدول ۶ نشان می‌دهد، عامل اول با ارزش ویژه ۸/۷۲ به تنهایی در حدود ۳۴/۸۸ درصد واریانس را تبیین می‌نماید. در مرتبه بعد، عامل دوم با ارزش ویژه ۵/۰۸ توانسته است در حدود ۲۰/۳۴ درصد واریانس را تبیین کند؛ و در نهایت نتایج بیانگر آن بود که هر سه عامل بر روی هم برابر با ۶۵/۲۶ درصد واریانس را تبیین می‌کنند.

در جدول ۷ بارهای عاملی، گویه‌های پرسشنامه بر ۳ عامل استخراج شده، ارائه می‌گردد.

جدول ۷. ماتریس بارهای عاملی گویه‌ها روی عامل‌های استخراج شده و دوران یافته به روش واریماکس

عوامل	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم
گویه‌ها			
۱			۰/۷۲
۲			۰/۷۷
۳			۰/۷۲
۴	۰/۷۲		
۵		۰/۵۲	
۶		۰/۶۸	
۷	۰/۶۲		
۸		۰/۸۲	

		۰/۷۸	۹
		۰/۸۶	۱۰
		۰/۷۹	۱۱
		۰/۸۱	۱۲
	۰/۶۳		۱۳
		۰/۸۶	۱۴
		۰/۷۸	۱۵
	۰/۸۶		۱۶
	۰/۸۵		۱۷
		۰/۷۹	۱۸
	۰/۷۸		۱۹
		۰/۸	۲۰
		۰/۶۴	۲۱
		۰/۸۳	۲۲
	۰/۶۳		۲۳
		۰/۸۲	۲۴
	۰/۴۴		۲۵

نتایج به دست آمده از ماتریس بارهای عاملی، عامل های چرخش یافته مقیاس مدل برنامه ریزی فعالیت های فرهنگی حاکی از آن بود که:

۱) عامل اول دارای ۱۳ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۶۲ تا ۰/۸۶ بوده است. ماهیت گویه های موجود در این عامل یعنی گویه های ۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۴، معرف «بررسی دقیق وضعیت بیرونی و تجزیه و تحلیل و شناخت دقیق آنها» است.

۲) عامل دوم دارای ۹ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۴۴ تا ۰/۸۶ بوده است. ماهیت گویه های موجود در این عامل یعنی گویه های ۵، ۶، ۸، ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۳ و ۲۵، معرف «**بررسی** منابع موجود و وضعیت داخلی» است.

۳) عامل سوم دارای ۳ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۷۲ تا ۰/۷۷ بوده است. ماهیت گویه های موجود در آن عامل یعنی گویه های ۱، ۲ و ۳، معرف «زیرساخت (اساسی) تعیین زیرساخت ها براساس نیازها و منابع موجود و تأیید عملیاتی شدن» است.

بنابراین عوامل سه گانه فوق را می توان به ترتیب ۱. بررسی دقیق وضعیت بیرونی و تجزیه و تحلیل و

شناخت دقیق آنها ۲. بررسی منابع موجود و وضعیت داخلی ۳. زیرساخت (اساسی) تعیین زیرساخت‌ها براساس نیازها و منابع موجود و تأیید عملیاتی شدن نام‌گذاری کرد. بعد از نتایج تحلیل عاملی اکتشافی، که به استخراج سه عامل بالا انجامید. جهت تأیید مدل برنامه‌ریزی از تحلیل عاملی تأییدی با ضرایب استاندارد استفاده شده است.

تحلیل عاملی تأییدی

پرسش دوم پژوهش «مدل برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کارکنان و مسئولان کتابخانه‌های عمومی چه می‌باشد؟» بود. جدول ۸ داده‌های آماری را نشان می‌دهد:

به منظور بررسی مناسبیت مدل حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی، از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با کوواریانس استفاده گردید. در این تحلیل ۲۵ گویه پرسشنامه روی ۳ عامل پنهان بار شده و بین سه عامل پنهان، کوواریانس در نظر گرفته شد. در مجموع ۵۳ متغیر شامل ۲۵ متغیر مشاهده شده (گویه‌های پرسشنامه) و ۲۸ متغیر پنهان (واریانس گویه‌ها و سه عامل پنهان) در مدل حضور داشتند. همچنین ۲۵ متغیر درونی و ۲۸ متغیر بیرونی بودند. ۸۱ پارامتر در مدل حضور داشت که از این تعداد ۲۸ مورد ثابت شده و ۵۳ پارامتر برای برآورد آزاد بودند. هیچ‌یک از پارامترهای آزاد، مقید نبودند. با توجه به عدم برقراری شرط نرمالیتی چند متغیره بین گویه‌ها، از روش بوت-استرپ برای برازش مدل استفاده شد.

مقدار آماره کای دو (مجذور کا) ۱۵۷۹/۷ و درجه آزادی آن ۲۷۲ بود، که از نظر آماری معنی‌دار است. حجم نمونه و عدم برقراری نرمالیتی چندگانه باعث بزرگ شدن آماره کای دو می‌شود. جهت حذف اثر حجم نمونه، از کای دو نسبی استفاده گردید. شوماخرو لومکس مقادیر بین ۱ تا ۵ را برای کای دو نسبی مناسب می‌دانند. کای دو نسبی برای مدل حاضر ۵/۸ بود که نزدیک به مقدار مناسب بوده است. لازم به یادآوری است که عدم برقراری شرط نرمالیتی چندمتغیره، مقدار کای دو و در نتیجه کای دو نسبی را به شدت افزایش می‌دهد. سایر شاخص‌های برازش در جدول ۸ گزارش شده است (قاسمی، ۱۳۹۲).

جدول ۸. شاخص‌های برازش مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی

مدل استقلال	مدل اشباع	مدل برازش شده	شاخص‌ها	
۷۳۹۵/۸	< ۰/۰۰۱	۱۵۷۹/۷	کای دو (CMIN)	برازش مطلق
۲۴/۷		۵/۸	کای دو نسبی (CMIN/DF)	
۰/۵۴	< ۰/۰۰۱	۰/۱۵	ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMR)	

۰/۱۷	۱	۰/۷۳	نیکویی برازش (GFI)	برازش تطبیقی
۰/۱۰		۰/۶۷	نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)	
۰	۱	۰/۷۹	بنتلر-بونت به هنجار (Delta1) NFI	
۰		۰/۷۶	برازش نسبی (rho1) RFI	
۰	۱	۰/۸۲	برازش افزایشی (Delta2) IFI	
۰		۰/۸۰	توکر-لويس (rho2) TLI	
۰	۱	۰/۸۲	برازش تطبیقی CFI	
۱	<۰/۰۰۱	۰/۹۱	نسبت مقتصد بودن PRATIO	برازش مقتصد
<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	۰/۷۱	برازش هنجار شده مقتصد PNFI	
<۰/۰۰۱	<۰/۰۰۱	۰/۷۴	تطبیقی مقتصد PCFI	

با مقایسه شاخص های برازش مطلق مدل برازش شده با مقادیر متناظر مدل استقلال و مدل اشباع در جدول ۸، مشاهده می گردد که شاخص های مدل برازش شده به مدل اشباع نزدیک تر هستند. بر این اساس مدل نسبتاً مناسب می باشد. برای شاخص های تطبیقی، مقادیر بزرگ تر از ۰/۹۵ به معنای برازش بسیار خوب و مقادیر بین ۰/۹ تا ۰/۹۵ به معنای برازش قابل قبول است. در مدل حاضر، شاخص های تطبیقی کمتر از ۰/۹ بوده اند. از آنجاکه مبنای محاسبه شاخص های تطبیقی، آماره کای دو است، انحراف از نرمالیتی چند متغیره باعث بزرگ شدن آماره کای دو شده و در نتیجه این امر سبب کم برآورد گردیدن شاخص های تطبیقی شده است. برای شاخص های مقتصد، مقادیر بیشتر از ۰/۵ یا ۰/۶ مناسب می باشد. در مدل حاضر تمام شاخص های مقتصد نشانگر برازش مناسب هستند. نمودار ۱ مدل برازش شده را به همراه واریانس ها، کوواریانس ها و وزن های رگرسیونی استاندارد نشده نشان می دهد.

در جدول ۹ وزن های رگرسیونی استاندارد نشده و استاندارد شده هر یک از سه عامل استخراج شده

بر روی گویه های متناظر آورده شده است.

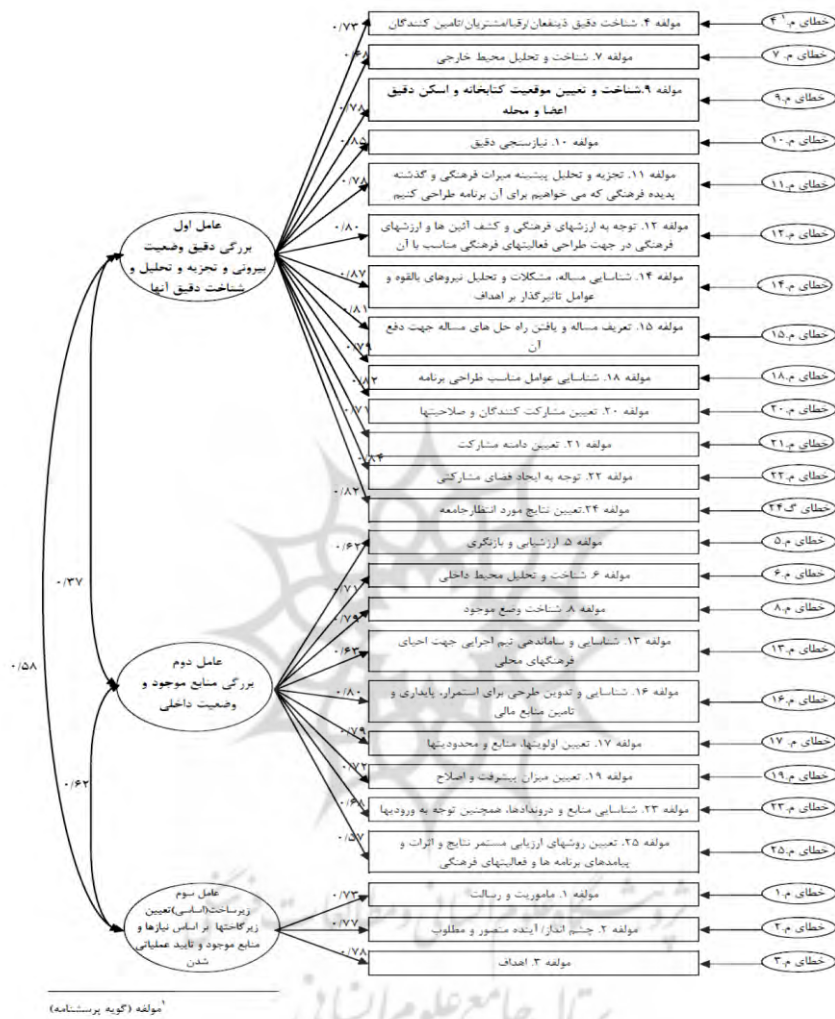
جدول ۹. وزن های رگرسیونی استاندارد نشده و استاندارد شده هر یک از عامل ها بر روی گویه های متناظر

عامل ها	گویه ها	برآورد استاندارد نشده	انحراف معیار	نسبت بحرانی	برآورد استاندارد شده	برچسب مقدار احتمال
عامل ۱	۴	۱			۰/۷۳۲	
	۷	۰/۹۶۴	۰/۰۷۳	۱۳/۲۴۷	۰/۶۷۹	***
	۹	۱/۰۳۷	۰/۰۶۸	۱۵/۳۲۲	۰/۷۷۸	***

***	۰/۸۴۹	۱۶/۸۶۷	۰/۰۶۷	۱/۱۳۴	۱۰		
***	۰/۷۷۹	۱۵/۳۵۵	۰/۰۶۹	۱/۰۵۷	۱۱		
***	۰/۷۹۷	۱۵/۷۴۶	۰/۰۶۳	۰/۹۹۲	۱۲		
***	۰/۸۶۹	۱۷/۲۹۰	۰/۰۶۷	۱/۱۶۴	۱۴		
***	۰/۸۱۱	۱۶/۰۳۷	۰/۰۶۲	۰/۹۹۴	۱۵		
***	۰/۷۸۹	۱۵/۵۶۰	۰/۰۶۷	۱/۰۴۸	۱۸		
***	۰/۸۱۸	۱۶/۱۹۸	۰/۰۶۶	۱/۰۷۷	۲۰		
***	۰/۷۰۷	۱۳/۸۳۲	۰/۰۵۸	۱/۸۰۷	۲۱		
***	۰/۸۳۵	۱۶/۵۶۲	۰/۰۷۲	۱/۱۸۶	۲۲		
***	۰/۸۱۵	۱۶/۱۲۶	۰/۰۶۶	۱/۰۷۱	۲۴		
	۰/۶۱۷			۱	۵		
***	۰/۷۱۴	۱۱/۳۹۵	۰/۰۹۹	۱/۱۲۶	۶		عامل ۲
***	۰/۷۹۳	۱۲/۲۸۶	۰/۱۱۸	۱/۴۵۵	۸		
***	۰/۶۲۹	۱۰/۳۳۵	۰/۱۲۱	۱/۲۴۸	۱۳		
***	۰/۸۰۱	۱۲/۳۶۶	۰/۱۲۸	۱/۵۸۰	۱۶		
***	۰/۷۹۳	۱۲/۲۸۷	۰/۱۳۴	۱/۶۴۱	۱۷		
***	۰/۷۱۸	۱۱/۴۳۳	۰/۱۱۲	۱/۲۷۶	۱۹		
***	۰/۶۸۳	۱۱/۰۱۶	۰/۰۹۴	۱/۰۳۱	۲۳		
***	۰/۵۶۸	۹/۵۲۳	۰/۰۹۱	۰/۸۶۹	۲۵		
	۰/۷۲۹			۱	۱		
***	۰/۷۷۳	۱۳/۱۷۹	۰/۰۸۰	۱/۰۵۸	۲	عامل ۳	
***	۰/۷۸۰	۱۳/۲۵۲	۰/۰۸۱	۱/۰۸۰	۳		

نتایج به دست آمده از جدول ۹ حاکی از آن است که برآورد پارامترها با سه عامل و ۲۵ گویه، برازندگی مدل نسبتاً قابل قبولی را ارائه داده است. ضرایب استاندارد شده در این زمینه نشان دهنده آن بود که تمامی گویه‌ها در سطح $P < 0/01$ معنادار بوده‌اند. با توجه به نتایج جدول ۹، در عامل اول نیرومندترین سازه مربوط به گویه ۳۰ بوده (۰/۸۷) و پس از آن گویه ۲۱ قرار داشته است (۰/۸۵). این در حالی است که در عامل دوم قوی‌ترین سازه به گویه ۳۲ تعلق داشته (۰/۸) و در نهایت در عامل سوم نیز نیرومندترین سازه متعلق به گویه ۳ بوده است (۰/۷۸). بارهای عامل‌های استاندارد نشده یا وزن‌های رگرسیون استاندارد نشده

و واریانس متغیرهای پنهان (شامل عامل ها و جملات خطا) در جدول ۹ ارائه شده است و جهت طولانی نشدن مبحث، نمودار مربوطه گزارش نگردید. در نمودار ۱ مدل برازش شده به همراه ضرایب استاندارد نشان داده شد.

نمودار ۱. مدل برازش شده را به همراه ضرایب استاندارد شده

نتیجه

در پاسخ به پرسش اول و دوم پژوهش درباره شناسایی عامل ها و تعیین مدل برنامه ریزی متناسب

فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه کارکنان و مسئولان کتابخانه‌های عمومی، نتایج تحلیل عاملی نشان از سه عامل و ۲۵ مؤلفه جهت برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی بوده است. بعد از دسته‌بندی ۲۵ مؤلفه به سه عامل، این سه عامل عبارتند از: عامل اول یعنی بررسی دقیق وضعیت بیرونی کتابخانه‌های عمومی و تجزیه و تحلیل و شناخت دقیق آنها شامل ۱۳ گویه (شناخت دقیق ذینفعان/رقبا/مشتریان/تأمین کنندگان؛ شناخت و تحلیل محیط خارجی؛ شناخت و تعیین موقعیت کتابخانه و اسکن دقیق اعضا و محله نیازسنجی دقیق؛ تجزیه و تحلیل پیشینه میراث فرهنگی و گذشته پدیده فرهنگی که می‌خواهیم برای آن برنامه طراحی کنیم؛ توجه به ارزش‌های فرهنگی و کشف این آئین‌ها در جهت طراحی فعالیت‌های فرهنگی مناسب با آن؛ شناسایی مسأله، مشکلات و تحلیل نیروهای بالقوه و عوامل تأثیرگذار بر اهداف؛ تعریف مسأله و یافتن راه‌حل‌های مسأله جهت دفع آن؛ شناسایی عوامل مناسب طراحی برنامه؛ تعیین مشارکت کنندگان و صلاحیت‌ها؛ تعیین دامنه مشارکت؛ توجه به ایجاد فضای مشارکتی؛ تعیین نتایج مورد انتظار جامعه)، عامل دوم یعنی بررسی منابع موجود و وضعیت داخلی کتابخانه‌های عمومی شامل ۹ گویه (ارزشیابی و بازنگری؛ شناخت و تحلیل محیط داخلی؛ شناخت وضع موجود؛ شناسایی و ساماندهی تیم اجرایی جهت احیای فرهنگ‌های محلی؛ شناسایی و تدوین طرحی برای استمرار، پایداری و تأمین منابع مالی؛ تعیین اولویت‌ها، منابع و محدودیت‌ها؛ تعیین میزان پیشرفت و اصلاح؛ شناسایی منابع و دروندادها، همچنین توجه به ورودی‌ها؛ تعیین روش‌های ارزیابی مستمر نتایج و اثرات و پیامدهای برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی) و عامل سوم زیرساخت: تعیین زیرساخت‌ها براساس نیازها و منابع موجود و تأیید عملیاتی شدن آن شامل سه گویه (مأموریت و رسالت؛ چشم‌انداز/آینده متصور و مطلوب؛ اهداف). این نتیجه با پژوهشی با عنوان طراحی مدل استراتژی در کتابخانه‌ها همخوانی دارد. به طوری که در آنجا نیز عامل‌های اساسی مدل برنامه‌ریزی عبارت بودند از: طراحی موقعیت کتابخانه^۱؛ شامل شناسایی دقیق کتابخانه، اعضای کتابخانه و طراحان، بررسی محیط کتابخانه^۲؛ فرآیند شناسایی دقیق محیط بیرون و داخل کتابخانه، تحلیل دقیق فرصت‌ها و تهدیدها و عوامل درونی و بیرونی کتابخانه^۳، طراحی دقیق برنامه‌ای واحد^۴؛ شامل تعیین بودجه، اهداف، مأموریت‌ها و برنامه‌های سازمان، به تأیید رساندن این اهداف و مأموریت‌ها از دید کاربران و ذینفعان کتابخانه^۵ (Owens, 2002).

1. Positioning the Architects
2. Scanning the Environment
3. Analyzing Structure Options
4. Designing Unit Plan
5. Accepting the Agenda

همچنین این تحقیق با تحقیق جرمانو، استرچ و استفنسون^۱ (۲۰۱۲)، نیز همخوانی دارد، به طوری که در آنجا نیز برای برنامه ریزی فعالیت های کتابخانه ای، بررسی دقیق وضعیت بیرونی کتابخانه و تجزیه و تحلیل و شناخت دقیق آنها به کارگیری تاکتیک هایی نظیر اسکن های محیطی، ایجاد ارزش مشتری و ارتقای منافع منحصربه فرد کاربران و جامعه؛ همچنین بررسی منابع موجود و وضعیت داخلی کتابخانه مورد توجه بوده است.

این نتیجه با تحقیق ویتلی^۲ (۲۰۱۳) در خصوص برنامه ریزی خدمات جامعه محور هم خوانی دارد. به طوری که در آن تحقیق نیز کتابخانه عمومی ادمنتون^۳ در سال ۲۰۰۵ کمیته ای برای مشخص کردن فلسفه به کارگیری مدل برنامه ریزی خدمات جامعه محور^۴ تشکیل داد، در نتیجه بر این اساس گویه های برنامه استراتژی سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ مشخص شد (Wheatley, 2013). در این برنامه ریزی تمرکز روی جامعه است در آنجا نیز مؤلفه های برنامه ریزی عبارت بودند از: نیازسنجی جامعه، تعیین دقیق نیازهای جامعه، تشخیص مشکلات و مسائل گروه ها و جامعه (تعیین دقیق گروه ها)، تعیین دقیق سطح مشارکت اجتماعی آنها، همچنین ارزیابی، نتایج، تأثیرات (Wheatley, 2013). همچنین این تحقیق با تحقیق دنهام^۶ (۲۰۰۸) نیز همخوانی دارد. به طوری که در آنجا نیز برای برنامه ریزی فعالیت های کتابخانه ای لویا^۷، نیازسنجی دقیق از مؤلفه های اولیه برنامه ریزی بوده است. همانگونه که مشاهده شد این تحقیقات نیز مؤلفه نیازسنجی و شناخت دقیق ذینفعان و جامعه، ارزیابی و بیانیه مأموریت، اهداف توسعه برنامه های کتابخانه جزء مؤلفه ها بوده اند. این نتیجه نیز با تحقیق درسانگک، گراس و لزلی^۸ (۲۰۰۶) در خصوص برنامه ریزی جهت توسعه فرهنگ عمومی محلی (مشتری محور) نه کتابخانه از جمله کتابخانه های اکلند^۹، فیلادلفیا^{۱۰}، بندفورت^{۱۱}، بالتیمور^{۱۲} در سال ۲۰۰۵ برای طراحی خدمات جوانان از طریق برنامه ریزی و ارزیابی برآمد محور^{۱۳} همخوانی دارد. به طوری که در آن تحقیق نیز، مؤلفه جمع آوری اطلاعات مربوط به جامعه و جمعیت و شناخت دقیق آنها مورد توجه قرار داشت به گونه ای که نیازسنجی دقیق جمعیت، تعیین گروه ها و زیرگروه های هدف، همچنین تعیین سطح

1. Germano, Stretch & Stephenson
2. Wheatley
3. Edmonton Public Library
4. Community-Led Service Philosophy
5. Levels of Community Engagement
6. Donham
7. Iowa School Library Program Guidelines
8. Dresang, Gross & Leslie
9. Oakland Public library
10. Free library of Philadelphia
11. Fortbend County library
12. Baltimore
13. Youth Services Through Outcome-based Planning and Evaluation

سنی جهت طراحی متناسب برنامه‌ها با سن، همچنین جمع‌آوری اطلاعات، توسعه برنامه‌ها و خدمات، تعیین نتایج، ارزیابی مستمر، مأموریت، نقش خدمات، بحث و شناسایی نقاط قوت داخلی کتابخانه و تجزیه و تحلیل محیط بیرونی کتابخانه و فرصت‌ها و تهدیدها از مؤلفه‌ها بودند.

به طور کلی با توجه به نتایج این تحقیق، همچنین با توجه به تعریف فعالیت‌های فرهنگی یا برنامه‌های کتابخانه‌ای^۱ که عبارت است از: یک فعالیت یا رویدادی است (یا رویدادها یا سری فعالیت‌هایی) هستند که به وسیله یک کتابخانه برای سودرسانی به مشتریان^۲ طراحی و برنامه‌ریزی می‌شوند. نظیر نمایشگاه‌های کتاب، باشگاه کتاب^۳ (Reitz, 2014). این فعالیت‌های فرهنگی برای تمام افراد جامعه اعم از اعضای کتابخانه و افراد غیر عضو برگزار می‌گردد. بنابراین طبق این تعریف جهت برنامه‌ریزی مناسب، حتی قبل از مشخص شدن اهداف و مأموریت‌ها در برنامه‌ریزی، شناسایی جامعه و نیازهای دقیق آنها، کشف آئین‌ها و فرهنگ این جمعیت بسیار ضروری و حیاتی است. همانگونه که در مدل ا.بی.پی.ای^۴ «پنج گام برنامه‌ریزی و ارزشیابی برآمدمحور کتابخانه‌های عمومی»، تمرکز اصلی بر جامعه است نه کتابخانه. پاسخگو بودن به علایق و نیازهای جامعه، عامل اصلی محبوبیت نزد اعضای آن جامعه است. با نیازسنجی دقیق از اعضا و جامعه اطلاعات ارزشمندی درباره چگونگی برآوردن نیازها و خواسته‌ها به دست می‌آید، به عنوان راهنمایی در بازنگری برنامه‌ها و خدمات قبلی و راه‌اندازی خدمات جدید خواهد بود (گراس، مدیاویلا، والتر، ۱۳۹۵، ص ۳۶).

ویژگی بارز و برجسته این مدل، همانند مدل‌های برنامه‌ریزی کتابخانه عمومی ادمونتون و کتابخانه‌های اکند، جامعه‌محور بودن این مدل است. طبق این مدل قبل از برنامه‌ریزی توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده، همچنین توجه به دیدگاه‌های فرهنگی، توجه به رویکردهای شناسایی و کشف ارزش‌های فرهنگی، همچنین تعیین دیدگاه‌های فرهنگی به منظور مشخص نمودن انتظارات فرهنگ جامعه از کتابخانه، در راستای تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات در سرآمد قرار خواهد گرفت، تا برنامه‌ریزی کامل و متناسب فرهنگی طراحی گردد. همچنین با نیازسنجی دقیق جمعیت، تعیین گروه‌ها و زیرگروه‌های هدف، همچنین تعیین سطح سنی جهت طراحی متناسب برنامه‌ها با سن، همچنین جمع‌آوری اطلاعات، مشتری محوری را به همراه خواهد آورد.

1. Programs "an Activity or Event (or series of events) Scheduled by a library for the Benefit of its Patrons

2. Patrons

3. Book Clubs

4. OBPE Model

به طور کلی این مدل (برنامه ریزی جامعه محور) در مقایسه با برنامه ریزی سنتی، قابلیت توسعه و اجرای یک برنامه ریزی جهت انتقال فعالیت های فرهنگی، خدماتی و مهارتی به کتابخانه ها را با تمرکز روی مخاطبان دارد، به طور کلی هر آنچه موجب جذب اعضای جدید و توسعه مؤثر مردم به کتابخانه با استفاده از ارزیابی نوگرایی کتابخانه عمومی^۱ و به کارگیری مدل های طراحی و برنامه ریزی جدید جهت طراحی برنامه ها و خدمات جذاب برای جامعه در راستای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی آنها می باشد، را داراست. در واقع هر کتابخانه می تواند مدل خدماتی و فعالیت های فرهنگی اش را براساس جامعه هدف خود انتخاب نماید. به این ترتیب دنیای امروز، دنیای مشتری مداری است. همانگونه که استراتژی های امروز نیازمند توسعه برنامه های است که علاوه بر درگیر شدن با مشتری در تلاش برای افزایش خدمات با کیفیت در جهت حمایت از مشتریان وفادار است. به کارگیری عناصر و مؤلفه های برنامه ریزی در طول توسعه و اجرای چنین برنامه هایی علاوه بر اینکه، جهت گیری ها به سمت مشتری محوری، به عنوان یک کانال قوی برای درک کتابخانه از نیازهای مشتری و ادراک ارزش، سوق می یابد. برنامه ریزی استراتژیک کتابخانه ای و مؤلفه های آن مانند به کارگیری تاکتیک هایی نظیر اسکن های محیطی، ایجاد ارزش مشتری و ارتقای منافع منحصر به فرد کاربران و جامعه خواهد شد که به عنوان بهترین پایه برای برنامه ریزی های استراتژیک کتابخانه های رقابتی عمل خواهد کرد (Germano & Stretch Stephenson, 2012).

در همین راستا به کارگیری مشارکت حداکثری اعضا و تعامل با آنها، باعث غنای بیشتر فعالیت های فرهنگی خواهد بود، زیرا که به کارگیری برنامه ریزی با محوریت مشتری محوری یکی از بهترین شیوه ها برای بهبود خدمات و ایجاد نقش های جدید در کتابخانه ها بوده است. (Brenda, Beaubien, Beth & Simpson, 2014) دقیقاً به همین دلیل است که برخی از کتابخانه های دنیا نظیر کتابخانه های ماساچوست جهت برنامه ریزی جامع، دست به پویش محلی و پایش محیطی، شناسایی و بررسی خدمات و مطالعات موجود، شناسایی سازمان های مرتبط و رقبا/ همکاران به همراه برنامه های شان، شناسایی الگوها و پیشرفت ها، همچنین شناسایی نقاط ضعف و قدرت زده است (استوارت و موران، ۱۳۹۰، ص ۱۲۳).

با کشف این مدل، کتابخانه های عمومی ایران می توانند با بهره گیری از مؤلفه ها و عوامل این مدل در تصمیم گیری ها، فعالیت های فرهنگی را با اطمینان خاطر بیشتری برنامه ریزی نمایند. از طرفی با به کارگیری مؤلفه های این مدل می توانند از ویژگی بسیار مهم و کاربردی در کتابخانه ها بهره گیرند.

پیشنهادات اجرایی پژوهش

با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود:

- برنامه‌ریزان کتابخانه‌های عمومی جهت طراحی فعالیت‌های فرهنگی خود از مدل ارائه شده بهره‌گیرند تا در سایه تمرکز بر روی مخاطبان و اعضای جامعه، همچنین با توجه و شناسایی عوامل جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت از فرصت مشارکت و تعامل با کاربران و جامعه، بتوانند به اهداف متعالی فرهنگی و آموزشی خود دست یابند. در واقع کتابخانه‌های عمومی با بهره‌گیری از این مدل، بتوانند علاوه بر درگیر کردن کاربران، نه تنها باعث افزایش خدمات با کیفیت در جهت حفظ کاربران و حمایت از کاربران وفادار گردند، بلکه باعث جذب حداکثری اعضا و تعامل با آنها، همچنین غنای بیشتر فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌ها و ترویج کتابخوانی خواهند شد.

- با توجه به مدل برنامه‌ریزی کشف شده برنامه‌ریزی جامعه‌محور، توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده؛ همچنین بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی؛ تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادهای عملی برای پاسخگویی به آنها، در برنامه‌ریزی جهت طراحی فعالیت‌های کتابخانه‌ای را در اولویت قرار دهند، تا از فرصت تعامل با افراد محلی و گروه‌های قومی جامعه بیش از گذشته بهره‌مند گردند. به‌طوری‌که کتابخانه‌های عمومی بتوانند در سایه نیازسنجی دقیق از اعضا و جامعه و کشف اطلاعات ارزشمند درباره چگونگی برآوردن نیازها و علائق آنها، از امکان برنامه‌ریزی متناسب با هر محله و منطقه بهره‌مند گردیده، به‌گونه‌ای که موجب جذب اعضای جدید و ترغیب و تشویق مؤثر مردم به کتابخانه شده و به هدف متعالی خود که همان رضایت کاربران و ارائه فعالیت‌ها و خدمات متناسب نیاز آنهاست، دست یابند.

به‌کارگیری این مدل برنامه‌ریزان و مدیران کتابخانه‌های عمومی را در تصمیم‌گیری‌های مربوط به فعالیت‌های فرهنگی یاری خواهد کرد.

منابع

- استوارت، رابرت دی و موران، باربارا بی (۱۳۹۰). مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. (ترجمه زهیر حیاتی، فاطمه جمشیدی قهفرخی). تهران: کتابدار.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک فرهنگی شهر. تهران: تیسرا.
- خلعتبری، جواد (۱۳۸۷). آمار و روش تحقیق. تهران: پردازش.
- رضائیان، علی (۱۳۹۳). مبانی سازمان و مدیریت. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،

- مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۰). مجموعه مقالات مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- قاسمی، وحید (۱۳۹۲). مدل سازی معادله ساختاری در پژوهش های اجتماعی با کاربرد آموس گرافیکی. تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- گراس، ملیسا؛ مدیایولا، سیندی؛ والتر، ویرجیانا (۱۳۹۵). پنج گام برنامه ریزی و ارزشیابی برآمد محور کتابخانه های عمومی. ترجمه نسیم قیاسی. تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، کتاب نشر.
- مرادی، فریبا (۱۳۹۰). نگاهی جامع به مدیریت استراتژیک: تاریخچه، مدل ها، ابزارها، مکاتب رویکردها و مفاهیم و نیز اصطلاحات و واژه های رایج. تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- میرک زاده، علی اصغر؛ اسدی، علی؛ اکبری، مرتضی (۱۳۹۴). برنامه ریزی ترویجی. کرمانشاه: دانشگاه رازی.
- Brenda, Bailey-Hainer. Beaubien, Anne. Beth, Posner. Simpson, Evan. (2014) "Rethinking library resource sharing: new models for collaboration", Interlending & Document Supply, Vol. 42 Issue: 1, pp.7-12, <https://doi.org/10.1108/ILDS-12-2013-0038>
- Donham, Jean. (2008). *Enhancing Teaching and Learning: A Leadership Guide for School Library Media Specialists*. New York: Neal Schuman.
- Dresang, Eliza T. Gross, Melissa. Leslie. (2006). *Dynamic Youth Services Through Outcome-based Planning and Evaluation*. Shicago: American library association.
- Fiels, Keith Michael. (2016). *Strategic Directions - evaluation and assessment framework and assessment metric working drafts*. ALA: Executive Board.
- Germano, Michael A. Stretch Stephenson, Shirley M. (2012) "Strategic value planning for libraries", *The Bottom Line*, Vol. 25 Issue: 2, pp.71-88, <https://doi.org/10.1108/08880451211256405>
- Kim, Leeder. Frierson, Eric. (2014). *Planning Our Future Libraries: Blueprints for 2025*. Chicago: American Library Association, an Imprint of the American Library Association.
- Owens, Irene. (2002). *Strategic marketing in library and information science*. New York, London: Routlege. 235p.
- Pateman, John. Williment, Ken. (2013). *Developing Community-Led Public Libraries: Evidence from the UK and Canada*. London and Newyok: Rutledge.ashgate.
- Reitz, Joan M (2014). "Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS)." www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx.
- Raykov, T., & Marcoulides, G. A. (2008). *An introduction to applied multivariate analysis*. Routledge.
- The modernisation review of public libraries: A policy statement (2010). london: TSO (the stationery office), information and publication and publishing solution. DEPARTMENT FOR CULTURE, MEDIA AND SPORT.
- Wheatley, Margaret. (2013). *Community-Led Service Philosophy Toolkit*. San Francisco: spread the words. <https://www2.epl.ca/public-files/community-led/CommunityLedServicePhilosophyToolkit.pdf>.

Investigating the Components of Appropriate Planning for Cultural Activities of Public Libraries and Providing a Model for it

Maryam Omidkhoda

Zahra Abazari^{1*}

Zohreh Mirhosseini

Najla Hariri

Islamic Azad University of Tehran North

Abstract

Introduction: In this research, the aim was to study the components of appropriate planning for cultural activities of public libraries and to provide a model for it.

Methodology: The present research is an applied survey method. A researcher-made questionnaire is selected as the tool for data collection. Factor analysis was applied SPSS software for exploratory Factor Analysis and Amos software for confirmatory factor analysis. For factor analysis of the data, was used the principal component method with varimax rotation.

Findings: exploratory Factor Analysis has summarized 25 items of the questionnaire in 3 factors. The three factors that have explained a total of 65% of the total variation of the 25 items of the questionnaires are: the first extracted factor was Correspond to the careful examination of the external status of public libraries and their accurate analysis; the second extracted factor was Correspond to the examination of existing resources and the internal situation Public Libraries and third extracted factor of infrastructure: determining the infrastructure based on The needs and resources available and its operational approval.using the confirmatory factor analysis, the ranking model was constructed with standardized coefficients.according to the result of Confirmatory factor analysis the fitted model was suitable.

Conclusion: The most important feature of the model is community-oriented. According to this model, before planning, paying attention to the history of the population, along with the customer-centric will be at the forefront of fundamental changes in activities and services, to design a complete cultural planning. Public libraries in Iran can take advantage of the components and factors in decision-making, this model plans cultural activities with more confidence.

Keywords: Planning, Planning Components, Cultural Activities, Cultural planning model of public libraries, Public Libraries.

. abazari391@yahoo.com